

Kansalaisuus opintopiiritoiminnan ideaaleissa ja käytännössä

5.2.2018 Sini Teräsahde

Annika Pastuhov nostaa väitöstutkimuksessaan esille, että opintopiiritoiminnan, kuten yleisemmin vapaan sivistystyön merkitystä ei usein enää tunneta kuten ennen. Ammatillinen koulutus ja korkeakoulutus on saanut enemmän painoarvoa koulutuspoliittisessa päätöksenteossa ja aikuisten kansalaisten kouluttautumisvalinnoissa. Siksi vapaa sivistystyö joutuu yhä uudelleen perustelemaan erityisyyttään. Perinteisesti vapaan sivistystyö on ollut koulutustoiminnan lisäksi myös kansalaistoimintaa, jonka taustalla on ollut vahva arvopohja. Pastuhov tutki väitöskirjassaan pohjoismaiseen vapaaseen sivistystyöhön liitettyjen ideaalien, kuten vapauden ja tasa-arvon, toteutumista käytännön toiminnassa. Erityisesti hän halusi tutkia, miten ideaali kansalaiskasvatuksesta toteutuu opintopiiritoiminnassa.

Tutkimuksensa lähtökohdaksi Pastuhov avaa opintopiiritoiminnan perusideaan. Opintopiiri on perinteinen vapaan sivistystyön oppilaitosmuodot ylittävä opiskelumuoto, joka kokoaa henkilöitä, joilla on sama kiinnostuksen kohde liittyen esimerkiksi käsitöiden harrastamiseen, kirjallisuuteen tai uuden kielen oppimiseen. Kaikille avoin opintopiiri tarjoaa tasa-arvoistavan mahdollisuuden kouluttaa itseään aikaisempaan koulutustaustaan katsomatta. Oppiminen tapahtuu opintopiirissä vuorovaikutuksellisesti. Opiskelijat ovat tasa-arvoisia vaihtaessaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan ja etsiessään yhdessä uutta tietoa. Sen lisäksi, että opintopiirissä opitaan harrastustoimintaan liittyviä asioita, opintopiirissä käytävät keskustelut voivat auttaa ymmärtämään omia elinolosuhteita ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Oman toiminnan pohtiminen suhteessa muiden toimintaan ja tasa-arvon sisäistäminen on kansalaisena olemisen, aktiivisena kansalaisena toimimisen ja demokraattisen yhteiskunnan peruselementtejä. Näin ollen opintopiiri on ideaalililanteessa ihanteellinen ympäristö kansalaisena kasvamiselle.

Pastuhovin tutkimuksen tutkimusmenetelmä oli etnografinen kenttätutkimus. Etnografia tulee kreikan kielen sanoista "kansa" ja "kirjoittaa" eli menetelmän tavoitteena on kuvata ja ymmärtää ihmisiä ja heidän

kulttuuriaan heidän omassa ympäristössään. Pastuhov osallistui kolmeen kansalaisopistotyypiseen opintopiiriin, ikäihmisten puutyökurssille, filosofian opintopiiriin ja englannin kielen opintopiiriin, sillä hän halusi tutustua toiminnan arkeen ja ymmärtää toimintaa osallistujien omasta näkökulmasta. Hän nauhoitti opintopiiritapaamisia ja kirjoitti havainnoistaan muistiinpanoja.

Pastuhovin ensimmäisen kenttätutkimuksen tulosten mukaan ikäihmisten puutyökurssi tuki osallistujensa aktiivisena kansalaisena pysymistä eläkkeelle jäämisen jälkeen. Monet eläkeläiset ovat työelämässään omaksuneet tuotteliaan työntekijän identiteetin, jota pidetään usein arvostettavana myös kansalaisena olemisen näkökulmasta. Opintopiiriin osallistumalla opiskelija osoitti tavallaan itselleen ja muille, että on edelleen hyödyllinen yhteiskunnan jäsen. Puutyöharrastuksen tuotokset ilahduttivat ja hyödyttivät opiskelijan lähipiiriä. Osallistuminen oli avointa aiemmasta puutyöharrastaneisuudesta riippumatta. Osallistujat pitivät toisiaan tasa-arvoisina, vaikka pidempään harrastaneille oli kertynyt taitoja enemmän.

Filosofian opintopiiri toimi niin ikään osallistujensa aktivoimisessa. Kädentaitojen sijaan opiskelijat halusivat harjoittaa älyllistä aktiivisuuttaan. Opintopiiri tarjosi tähän mahdollisuuden asuinalueella, jonka koulutustaso ja kulttuuritarjonta ei muutoin vastannut osallistujien toivomaa tasoa aktiivisena kansalaisena toimimisesta. Vaikka opiskelijat keskenään olivat tasa-arvoisia, halusivat he älyllisesti sivistäviin opintoihin osallistumalla osoittaa erottautuvansa muusta, tavallisesta kansasta. Opintopiiri tarjoaa siis vapauden kansalaisena kasvuun silloinkin, kun osallistumisen motiivi on sivistyksellisen tasa-arvon sijaan sivistyksellinen edukseen erottautuminen.

Pastuhovin kolmas kenttätutkimus osoittaa, että opintopiiritoimintaa voidaan järjestää myös huomattavan koulumaisesti. Luokkamuotoinen, opettajajohtoinen englannin kielen opiskelu jätti vähän tilaa kansalaisuuteen liittyville pohdinnoille. Vapauden ja tasa-arvon edistämisen sijaan, opiskelu oli ennalta laadittujen tavoitteiden ja suunnitelmien mukaista ja opettaja-opiskelijasuhde hierarkkinen. Opiskelijat kuitenkin luopuivat vapaaehtoisesti vapaudestaan ja tasa-arvoisesta asemaan kurssin ajaksi, sillä näkivät, että systemaattinen työskentelyjakso on pidemmän aikavälin investointi ja auttaa elämässä eteenpäin. Vieraan kielen opiskelu vapautti osaamattomuudesta, joka ei mielikuvissa kuulu aktiiviseen kansalaisuuteen ja loi mahdollisuuksia uusiin elämän kokemuksiin, joita taas aktiivisilla kansalaisilla nähdään olevan runsaasti.

Opiskelijoiden välisestä, kansalaisuuden kysymyksiin liittyvästä keskustelusta Pastuhovin tutkimus kertoo vähän ja siten opintopiiritoimintaan liitetty kansalaiskasvatuksen ideaali voi vaikuttaa liioitellulta suhteessa käytännön toimintaan. Vaikka kansalaisuutta ja demokraattisen yhteiskunnan perusarvoja ei tarkoituksellisesti pohdittu opintopiireissä, näytti opintopiiritoimintaan osallistuminen kuitenkin tukevan opiskelijoiden identiteettiä kansalaisena. Kansalaisuus rakentuu ihmisen koko elämänsäpiirissä, josta

Sivistystyön vapaus ja vastuu -ohjelma (SVV): Vapaan sivistystyön tutkimusta yleistajuisesti
Julkaistu 9.3.2018 osoitteessa <http://www.vapausjavastuu.fi/svv-toiminta/tutkimusta-yleistajuisesti-1-2018/>

Opintopiiritoiminta on vain yksi pieni, mutta tietyissä elämänvaiheissa mahdollisesti hyvinkin merkittävä osa. Opintopiirit tarjosivat kansalaisena olemiselle vastapainoa suhteessa työelämään tai eläkkeellä oloon. Opintopiiri oli toisaalta myös toinen mahdollisuus kehittää hyvältä kansalaiselta odotettuja taitoja, jos kouluopiskelun aikana taidot eivät olleet karttuneet riittävästi.

Vaikka opintopiirit eivät olisikaan aivan niin kansalaiskasvatuksellisia kuin ideaalisissa mielikuvissa, voisi vastapainoksi pohtia, miten opintopiiriin osallistuneet rakentaisivat kansalaisidentiteettiään ilman opintopiiriä. Miten he täyttäisivät halunsa ajatella ja toimia aktiivisesti ja oppia uutta? Tai miten he käyttäisivät vapaa-aikansa, elleivät itseään kehittäen? Viimeaikaisissa tutkimuksissa on todettu vapaan sivistystyön opiskelun tuottavan monenlaisia hyötyjä opintoihin osallistuvien elämään. Koska opintopiiritoiminta näyttää tämän tutkimuksen perustella tukevan myös opiskelijoiden kansalaisena olemista ja toimimista, voisi kansalaiskasvatuksellisia elementtejä ehkä rohkeammin lisätä opintopiirien käytännön toimintaan, myös niihin opintopiireihin, joissa toiminnan keskiössä on pohdiskelevien keskustelujen sijaan kädentaitojen harjoittaminen tai koulumaisempi opiskelu.

Pastuhovin väitöskirja ”Att vara och agera medborgare. En etnografisk studie i folkbildande praktiker” tarkastettiin 2.2.2018 Åbo Akademiassa, Vaasassa. Väitöskirjan ohjaajan toimi professori Petri Salo. Väitöskirja löytyy sähköisenä versiona [Doria-julkaisuarkistosta](#). Nykyisin Pastuhov työskentelee tutkijana Linköpingin yliopistossa ja yliopisto-opettajana Åbo Akademiassa.